

Östbuletinen

Nr. 4, 2021, årgång 25

*Specialnummer om Lars Erik Blomqvist
och Staffan Skott*

Sällskapet

FÖR STUDIER AV RYSSLAND CENTRAL
& ÖSTEUROPA SAMT CENTRALASIEN

Omslagsfotot visar från vänster:

Danny Kaye med fru, Aleksandr Solzjenitsyn, Lars Erik Blomqvist, Alva Myrdal på Nobelmottagning i december 1974. (TT Nyhetsbyrån)

Innehåll

Lars Erik Blomqvist och Staffan Skott in memoriam <i>Ingmar Oldberg</i> ...	4
Att minnas GULag. Nyårskrönika 2003-2004 <i>Lars Erik Blomqvist</i>	7
Olycklig trollkarl <i>Staffan Skott</i>	12
Två storartade vänner <i>Magnus Ljunggren</i>	16
Kollegan Lars Erik Blomqvist <i>Lars Kleberg</i>	19
Hur Lars Erik gjorde mig till översättare <i>Barbara Lönnqvist</i>	23
Minnet av Staffan <i>Gunnar Johansson</i>	25
Om Staffan Skott som journalist <i>Ingemar Unge</i>	26

Lars Erik Blomqvist och Staffan Skott in memoriam

Ingmar Oldberg, redaktör för Östbulletinen

Två av Sveriges främsta översättare av rysk litteratur har i höst avlidit, vilket uppmärksammats i en rad nekrologer i dagspressen, på Facebook och Östsällskapets diskussionsforum Ligan.

Lars Erik slog igenom som översättare 1971 av Michail Bulgakovs kultroman ”Mästaren och Margarita”. Sedan översatte han en rad romaner, novellsamlingar och pjäser av Bulgakov, samt över 25 klassiska och samtida författare. Dessutom gav han sig på den svåra uppgiften att tolka rysk poesi – från Pusjkin till Mandelstam, samt operalibretton. Tillsammans med Hans Björkegren gav han ut den stora antologin ”Rysk dikt från Derzjavin till Brodsky” (1989).

Staffan översatte rysk litteratur i flera olika genrer – alltifrån Ivan Krylovs fabler och Nikolaj Gogols satirer till Tatiana Tolstajas dystopi ”Därv”, samt över femtio teaterpjäser, bland annat Anton Tjechovs klassiska pjäser. Han tog sig även an politisk litteratur som Gorbatjovs självbiografier och (från engelska) historikern Richard Pipes’ storverk ”Den ryska revolutionen” (1997).

För sina översättningar fick Staffan och Lars Erik flera svenska priser men skamligt nog inga (sovjet)ryska. Däremot hyllades Lars Erik senare i Kirgizistan för sina översättningar av nationalförfattaren Tjingiz Ajtmatov. År 2020 mottog han ur president Jeenbekovs hand en *Potjotnaja gramota*. Lars Erik berättade senare, lite förtjust, att ”jag talar bättre ryska än han”. Till saken hör att presidenten i tidiga år varit lärare i ryska.

Men de båda översättargiganterna hade flera strängar på sin lyra. Staffan började sin karriär med att studera slaviska språk, blev vaktman på ambassaden i Moskva 1965, journalist på Arbetarbladet i Gävle, Aftonbladet och på DN, där han var anställd på Namn och nytt-sidan 1981-2008. Framför allt skrev han en lång rad böcker med rysk anknytning, till exempel ”Sovjet från början till slutet” (1992) som kom i flera versioner, det om guidebok påminnande porträttet av ”Ett annat Moskva” (1993), essäsamlingarna ”Tsarer och samovarer” (1980) och ”Är du alldeles rysk?” (2006) samt en populär bok om tsarsläkten Romanov (1989), som lustigt nog följdes av en om Bernadottarna.

Som inbiten socialdemokrat skrev Staffan dessutom slagkraftiga böcker om Vänsterpartiets historia (”Liken i garderoben/lever än” 1992, 2000) och kommunismens folkmord (”Aldrig mer!” 1999). Hans första två böcker handlade faktiskt om cykling (1978), och den sista boken om det judiska folket (”En mänsklighet i mänskligheten” 2013). Han skrev gärna kåserier om marschmusik och spelade ovanligt nog sådan i sitt Sommarprogram. Han skrev även en bok om datoranvändning och kollade Facebook in i det sista. Staffan spände

verkligen över ett brett register, präglad av bildning, intelligens och humor. Han reste mycket, inte bara österut, ofta i egenskap av tolk.

Lars Erik lärde sig ryska främst på Arméns tolkskola, blev amanuens och fil.lic. på Slaviska institutionen i Stockholm 1967 och var lektor vid institutionen för öststatsstudier i Uppsala 1974-1995. Han debuterade som författare med en översikt om ”Rysk litteratur efter Stalin” 1968 och gav följande år ut en samling samizdat-texter under titeln ”Sovjet-protest” tillsammans med Magnus Ljunggren. Samma år startade de kvartalstidskriften *Rysk kulturrevy*, en föregångare till *Östbulletinen*, som främst innehöll osignerade artiklar av redaktörerna om rysk litteratur och dess aktuella utveckling. Under intryck av det kalla kriget undveks länge (till skillnad från *Östbulletinen*) politiska frågor som mänskliga rättigheter och demokrati. 1976-1986 var Bengt Jangfeldt medredaktör.

Tillsammans med Claes Arvidsson redigerade Lars Erik 1987 en sofistikerad forskarantologi om ”Symbols of Power, the esthetics of political legitimation in the Soviet Union and Eastern Europe”, fick Uppsala universitets pedagogiska pris 1990 och blev hedersdoktor vid Stockholms universitet 1997. Året efter började han arbeta på Södertörns högskola, blev chef och ämnesansvarig för ryska på det Litterära översättarseminariet och gav 2007 ut en antologi med den rekordkorta titeln ”Ö.a.*”. Han skrev förstås också en mängd kulturartiklar och småskrifter och höll välbesökta föredrag. Lars Erik var även en mästare på korsordslösning.

Själv blev jag vän med Lars Erik och Staffan när jag flyttade till Stockholm 1981 och kom med i slavistkretsarna. Jag fick ibland hjälpa till att klistra ihop *Rysk kulturrevy* hemma hos Lars Erik och bjöds på sen middag efteråt. Båda var med vid (Öst)sällskapet grundande 1997 och medverkade i dess seminarier och diskussioner på Ligan under många år. I (*Öst*)bulletinen skrev Staffan flera bokrecensioner och avslutade 2016 med en skakande artikel om Röda arméns spärtrupper under andra världskriget. Min kontakt med Staffan tunnade ut när han flyttade till Cambridge 2008, eftersom hans fru Masja Nikolajeva blev professor där, och då han på senare år fick problem med hälsan. Bara en gång träffade jag honom efter återkomsten till Sverige.

Också Lars Erik skrev en rad artiklar i *Östbulletinen*, mest reseberättelser och bidrag till temanummer om 1812 och Ryska revolutionen. Hans sista bidrag handlade om när han tolkade åt Solzjenitsyn vid Nobelfestligheterna 1974 (nr. 2, 2021). Sista kontakten var ett telefonsamtal i somras, som rörde det unika foto av Solzjenitsyn med Lars Erik, som skulle ha varit med i artikeln (se omslaget).

Vi inom Sällskapet har således många skäl att minnas Lars Erik Blomqvist och Staffan Skott med tacksamhet och respekt, vilket denna skrift vill ge uttryck för.

Staffan 70 år. Foto: Anton Skott. (wikimedia)

Lars Erik på seminarium om Bulgakov med Östsällskapet i Uppsala, 14 april 2014. Foto Julia Nielsen.

Att minnas GULag. Nyårskrönika 2003-2004

Lars Erik Blomqvist

I nyårstider är det ju populärt att föreställa sig framtiden, filosofera kring den, göra förutsägelser om det som ofta är så fullkomligt oförutsägbart. Men vem hade, till exempel, året innan kunnat föreställa sig *vidden* av det som hände i New York den 11 september 2001? Och bara några få trodde att hela Östblocket under Sovjetunionens ledning skulle haverera så utomordentligt *hastigt* som det faktiskt gjorde.

Ett årsskifte inbjuder också till tillbakablickar; detta är årskrönikornas dagar när det brukar presenteras ett lämpligt urval minnen som tillsammans skall skapa en berättelse om det förflutna, ge oss historien. Men det förgångna är – paradoxalt nog – minst lika oförutsägbart som det framtida. Vem är det som skriver vår historia? Vem är det som bestämmer om vad som skall minnas – och om vad som skall förpassas till glömskan? I dagens nya perspektiv, då ett nygammalt Europa håller på att växa samman efter alla yttre och inre prövningar, blir det särskilt viktigt att inte bara uppträda som troskyldig visionär – man måste också rikta blicken mot enskilda och gemensamma öden i det som har varit.

I år är det femtio år sedan GULag-arkipelagens grindar i Sovjetunionen så smått började öppnas och tusentals och åter tusentals fångar fick strömma ut med sina egenhändigt tillyxade resväskor för att – kanske – efter decenniernas hårt skogsarbete i sibirisk kyla åter få träffa sina släktingar och kvarvarande vänner i städer och byar över hela landet. Stalin hade dött i mars 1953, och hans efterträdare ville plocka poäng på att visa sig någorlunda humana. Den nya ledningen uppfattade möjligen hela den gigantiska fängelseindustrin som omänsklig, i varje fall som ineffektiv och oekonomisk. Idag – femtio år senare – finns ingenting kvar av lägren, om man undantar de ställen som har förvandlats till straffkolonier för, som de brukar kallas, vanliga kriminella.

GULag-arkipelagen hör till det europeiska förflutna – lika mycket som de nazityska utrotningslägren. Men hur skall vi förhålla oss till det minnet? Förtränga det – som de som fortfarande kallar sig kommunister vill? Undvika det – som åtskilliga, lätt snipiga ryska intellektuella vill? Inte medverka till något slags ”förgudning av de smutsiga fotlapparna”, som det ibland kan heta. Fortsätta att röka de eländiga papyrosserna av märket ”Belomorkanal”, som en gång fick sitt namn efter bygget av Vitahavskanalen, detta stalintida slavarbetsprojekt från 1930-talet? När det inte finns några tyska cigaretter som heter, exempelvis, ”Dachau”.

Man kan, förstås, också göra som de obetalda entusiasterna, minnesjägarna i den moskvabaserade organisationen "Memorial" (just det – minnet!). Här finner vi det närmaste man komma en "gräv-där-du-står"- folkrörelse i det forna Sovjetunionen. Ett åttiotal lokalavdelningar har man byggt upp sedan 1987, då arkiven öppnades. För "Memorials" folk gäller det att bevara hågkomsterna av miljoner offer för terrorn, forska i alla slags lämningar, ge juridisk, social och medicinsk hjälp till alla dem som utsatts för det politiska förtrycket, engagera sig i kampen för mänskliga rättigheter i de postsovjetiska samhällena – framför allt: dokumentera, dokumentera och åter dokumentera.

Vi besöker "Memorials" arkiv och museum i Moskva. Det är inhytt i en gammal villa i Malyj Karetnyj-gränden – inte långt från den Bolsjoj Karetnyj ("Stora Vagnsgränd") som Vladimir Vysotskij sjöng om i sin berömda ballad. Hit har tidigare lägerfångar skickat småsaker som minner om det dagliga livet i GULag, teckningar av miljöerna, målningar – gjorda i efterhand – av olyckskamrater. Arkivet med alla mappar och pärmar påminner om ett gammalt ryskt kontor – oöverskådligt, överfyllt och redan en smula dammigt. Biblioteket dignar under alla rapporter, beskrivningar av lägerlandet, fack- och skönlitteratur. "Vi har så litet plats, vi får inte rum, ursäkta oss" klagar bibliotekschefen Belenkin.

I själva museirummet finns montrar med utslitna täckjackor – använda inte bara en gång utan kanske tre – muggar, handarbeten, en sked, ett notisblock, en bit taggtråd. "Vi har inte plats för allting som vi får" säger Sergej Sigatjov, föreståndaren – men han ger oss ändå den katalog över samlingarna som "Memorial" gav ut 1998. Vi får också en broschyr över de 150 böcker – memoarer, minnesbilder, forskningsresultat - som organisationen hunnit publicera fram till år 2000. Det hela är – om det inte vore så allvarligt – rörande, smått gripande. I trappan ut hänger från taket, likt moderna ikoner, fotografier av dissidentrörelsens hjältar från 1960-talet och framåt: Aleksandr Solzjenitsyn, Andrej Sacharov, Lev Kopelev, Jelena Bonner... Och innan vi lämnar villan träffar vi på en man från Kazan vid Volga. Han ger oss en av delarna i det fyrbandsverk som förhoppningsvis till slut skall ge upplysningar om *samtliga* offer för terrorn mot den tatariska folkgruppen i området: namn, födelse- och dödsår, anklagelsepunkter, interneringsperiod... Allting samlat av frivilliga krafter. Själv är han född, 1947, i den förvisning som drabbade hela familjer efter åren i GULag.

Det slår oss plötsligt att det finns en himmelsvid skillnad mellan minnena av det centraleuropeiska och av det östeuropeiska, det sovjetiska, eländet under 1900-talet. Det går numera alldeles utmärkt att göra studieresor till resterna av lägren i Tyskland, Polen och Tjeckien, om man vill skaffa sig en bild av *hur det egentligen såg ut*. Theresienstadt, Buchenwald, Auschwitz – alla står de där med sina

lätt restaurerade fånglängor, sina baracker, sina förintelseugnar. Guiderna gör sitt yttersta för att förklara hur systemet fungerade, det finns en överväldigande dokumentation, det har gjorts filmer – även om ingenting, absolut ingenting i detta vällovliga och nödvändiga arbete riktigt kan återskapa den verklighet fångarna mötte: det luktar inte, det osar inte, det finns inga löss, det dryper inte om några trasor. I Ryssland finns ingenting av allt detta. Där har taggtråden rostat bort, vaktornen har ruttnat sönder, lokalbefolkningen har länsat de forna lägerbarackerna på bräder och plank. Och organisationen ”Memorial” är näst-intill den enda inrättning i dagens Ryssland som bemödar sig om att bevara resterna. Man har bidragit till *återuppbyggnaden* (ja, just det!) av ett gammalt lägerområde i trakten av Perm, där en yngre generation skall kunna bekanta sig med GULag-miljöerna. Men det är också allt.

Återstår så litteraturen, skönlitteraturen. De väst- och centraleuropeiska lägrens ohyggligheter finns väl skildrade hos vår tids författare – Primo Levi, Imre Kertész för att bara nämna några. Men här kan vi på ett mer påtagligt vis jämföra vad vi har läst med det som vi idag kan se. Det Buchenwald där Imre Kertész som fjortonåring hamnade står kvar (bland annat, ironiskt nog, på grund av att den sovjetiska ockupationsmakten i östra Tyskland använde lokalerna för egna syften!).

I det ryska fallet är vi helt hänvisade till det som memoarförfattarna med skönlitterära ambitioner har haft att säga. Men förutom Solzjenitsyn – som myntade själva begreppet GULag-arkipelagen – är de beklagligt okända hos oss. Här finns ju annars, för den som vill vidga sin erfarenhet, en hel rad författarskap med inriktning på den stora terrorn och dess konsekvenser: Jevgenija Ginzburg, Lidija Tjukovskaja, Georgij Vladimov, Vasilij Grossman... Och medan det för t.ex. Imre Kertész i *Mannen utan öde* är själva *inträdet* i en annan värld som är det väsentliga: ”Så konstigt, vilka egendomliga kläder de har på sig, varför har de hamnat här, vilka brott kan de ha begått?” – så faller sig för ryssarna redan förpassningen från den ena världen till den andra som rätt naturlig. De kan tala om ”den stora zonen”, dvs. den föregivna frihetens, och ”den lilla zonen” – ofrihetens lägerverklighet – som delar av ett och samma system. Här behövs således inga ”verfremdungseffekter”. De kan till och med hävda att livet i lägret innebar en möjlighet att vinna ett slags inre frid, det kunde vara en kontemplativ tillvaro där man utan ”den stora zonen” eviga jäktande kunde komma till insikt om sig själv. Ja, Andrej Sinjavskij säger rentav att han efter sina sju år i läger kände det som om han lämnade ”en konservburk” när han återvände till storstaden.

Den som har läst sin Imre Kertész och vill jämföra vittnesbörden om ondskan i Väst med ondskan i Öst kan nu också ta till sig Varlam Sjalamov, vars *Skovelmästaren. Berättelser från Kolyma* just har kommit i svensk översättning av Nils Håkanson. Äntligen! frestas man säga. Så finns nu på vårt språk denna novellcykel, där Sjalamov (död 1982) har fogat samman sina minnen från sjutton år i de östsibiriska lägren: det är pregnanta porträtt av fångar och fångvaktare, det är detaljer om slavarbetets organisation; berättelserna formar sig inte till en *apoteos* över de döda, det är inte fråga om ett politiskt skri, riktat mot det försök att ”förändra människorna” som bolsjevikerna i västerländskt-revolutionär efterföljd prövade. Det är i stället en rapport om hur ondskan i det lilla återspeglar en stor, närmast existentiell ondska – men också om chanserna att överleva moraliskt i en helt igenom omoralisk omgivning. Här möter gemenheten, elakheten, brutaliteten, alla stölderna av klädespersedlar, av sälj- och bytbara föremål. Sjalamovs noveller (som från början, förstås, inte kunde tryckas i Sovjetunionen på 1960-talet) handlar om terror *plus* kyla. Den ohyggliga kölden (i lägren längs floden Kolyma ned till –60 grader) ackompanjerar allt det han skriver, och bara alltför många av hans generationskamrater i den sensovjetiska epoken kunde intyga att hans berättelser var en sannsaga, kanske den sannaste av sagor och utsagor om GULag-arkipelagen.

Där står vi i ett sammanväxande – eller som det litet väl franskt och tyskt, från Paris´ och Berlins horisont, brukar heta: *östutvidgat* Europa. En kontinent som söker sig en europeisk identitet – hur nu den skall se ut när det gemensamma arvet för det mesta är det gemensamma minnet av krig och blodsutgjutelse, när människor i Central- och Östeuropa, i Baltikum och Ryssland, först och främst delar minnet av folkförflyttningar, koncentrationsläger, *Holocaust* och GULag. Och där nya allianser bildas i Europa mot bakgrund av tunga historiska arv. Tag till exempel polackerna som fram till 1939 verkligen trodde att England och Frankrike skulle komma dem till hjälp mot det nazityska hotet. Det gjorde inte fransmännen och engelsmännen på allvar den gången, och det vet man i dagens Polen. Man ser också hur Frankrike och Tyskland växer ihop till ett styrkebälte. Vad blir då naturligare för polackerna än att odla en särskild vänskap med USA, en vänskap som redan lett till det mest osannolika av resultat – någonting som de polska absurdisterna inte kunnat drömma om i sina vildaste fantasier: Polen ockuperar Irak!

Nej, det är nog just krigen, erövringarna och fångenskaperna som har lämnat efter sig mest i européernas minnesbank. Och det är på de lämningarna som den som är nyfiken på Europas förgångna och framtid fortfarande kan klättra – när man har läst sig mätt på litteraturen. Denna sommar klättrar vi som stengetter i resterna efter skansen **Parsetjärn** i Dalsland. I brist på andra militära uppgifter

ägnar sig ju svenska försvarsvänner numera åt att restaurera sina minnen av beredskapen under andra världskriget: det tyskockuperade Norge låg nära Parsetjärn 1940. Och det är bra gjort, instruktivt om ett stycke europeisk historia. Men vi klättrar vidare – vi besöker de imponerande ruinerna av den gamla ordensriddarborgen i **Rauna** i Livland, inte långt från dagens lettiska Riga. Bastanta murar, gotiska fönstervalv kring lämningarna av ordensbrödernas kapitelsal, ett fäste som var en utpost i den tidens ”östutvidgning” av Europa, 1200-tal den gången. Till sist klättrar vi upp för murarna kring de bysantinska kejsarnas palats **Tekfür** i Istanbul. Det går bra om man får låna en svajig stega av en yngre turk. Här bodde de ”purpurfödda”, dvs. de legitima kejsarsönerna ända fram till 1453 när sultanen till sist med eld och svärd betvingade resterna av det östromerska riket. Nedanför palatset ligger, förstås, en fängelsehåla – Europa igen. Var det någon som nämnde någonting om Turkiet och EU?

Så kan man göra. I stängslen kring GULag kan man inte längre klättra. Där får man ägna sig åt läsning om det som varit. Men överallt i Europa går det annars att hitta de synliga ären efter ständiga blodsfejder, invasioner och expansioner. Den som tror att det nya Europa blir ett snabbt färdigställt fredsprojekt misstar sig grundligt. Det historiska bagaget tynger – från Atlanten till Ural – och ännu längre bort till Kolyma i Sibirien. Och den som inte minns, inte *vill* minnas, inte vill se tillbaka i det som aldrig var en gemensam historia – den får vänta länge än på ett gott nytt år.

Krönikan sändes i Sveriges Radio, OBS! Kulturkvarten, i december 2003.

Olycklig trollkarl

Staffan Skott

”Revisorn” är en odödlig komedi, skriven av en olycklig trollkarl. Trollkarlen hette Nikolaj Gogol. Han var ett av dessa märkliga genier som egentligen inte vet vad de gör. Under några år blev allt han rörde vid till guld – ”Revisorn”, ”Döda själar”, märkvärdiga noveller. Många människor anser att ”Revisorn” är världens bästa pjäs. Och att ”Döda själar” är det roligaste titthål som någon öppnat ner till avgrunden till helvetet.

Om man tittar i gamla litteraturhandböcker står det ofta att Gogol var en djärv satiriker som avslöjade sociala missförhållanden.

Glöm det. Vi kan i det här sammanhanget strunta i hur detta missförstånd uppstått. Gogol var en av dessa benådade konstnärer vars privilegium är att skapa sin egen värld, en värld vars eventuella likhet med verkligheten är en ren slump. Men den där likheten, eller de där likheterna, säger mycket om oss människor.

Inte har vi träffat någon som är på pricken som Borgmästaren eller Dobtjinskij eller Bobtjinskij eller Chlestakov i ”Revisorn”. Däremot kommer vi att tänka på en chef eller något befäl i lumpen, när vi ser Borgmästaren, och förstår kanske vår gamla bekantskap ännu lite bättre... Man kan inte tänka sig moderna absurdister och nydanare som Kafka, Ionesco eller Mrozek utan föregångaren Gogol. Det är bara det att gamle Gogol är roligare. Och ibland svartare.

”Revisorn”, ”Döda själar” och Petersburgsnovellerna är ju för en modern läsare mycket påverkade av psykoanalysen och Freud. Inte sant? Bortsett från att när Sigmund Freud föddes hade Gogol varit död i fyra år. Det var garanterat Freud som lärde sig av Gogol. Och inte bara Freud, utan hela generationer av ryska författare. Dostojevskij (eller Turgenev *red.anm.*) sa: ”Vi har alla kommit ur Gogols kappa” – det syftar på berättelsen ”Kappan”.

Gogol föddes lämpligt nog den 1 april, året var 1809, i guvernementet Poltava i Ukraina. Ukrainska patrioter anser icke utan skäl att han är en ukrainsk författare. Även om han skrev på ryska, ty ukrainska språket var förtryckt och ännu inte användbart som litteraturspråk.

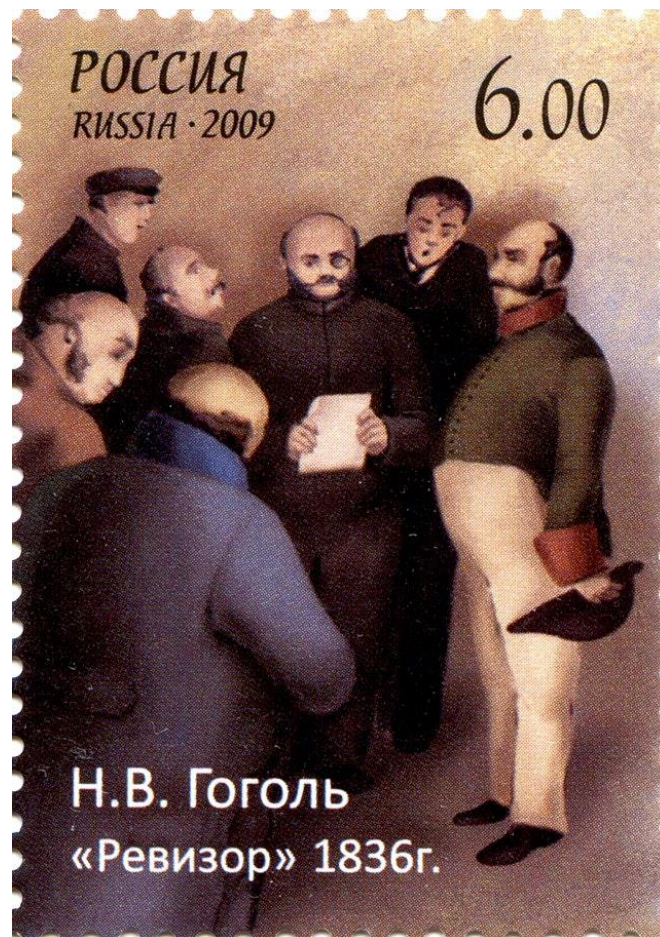
Han gjorde succé med folklivsberättelser från Ukraina, bara tjugotvå år gammal, och 1836 hade ”Revisorn” premiär i Sankt Petersburg. Efter personligt ingripande av tsaren själv, Nikolaj I.

Skildringen av korruption och missförhållanden i en liten rysk stad, överklig eller ej, var sådan att det svartnade för ögonen på den vanliga censuren. Men

tsaren själv var på ovanligt gott och självkritiskt humör och sa – varför vet vi inte – ”Där fick alla en släng av slevén, inte minst jag”.

I själva verket var missförhållandena i det verkliga Rysslands småstäder mycket, mycket värre. För att inte tala om i tsarens omedelbara närhet. Men inte handlar pjäsen om det – den använder korruption och godtycke och kufiska småstads-original som avstamp för en berättelse om oss människor, om vår längtan efter att bli lurade och vår längtan att komma upp oss, om hur framgång och tillgångar kan komma nedramlande för den minst förtjänte, och hur sanningen till slut kan slå som en stånghammare.

Det har berättats om att det var nationalskalden Pusjkin som gav Gogol idén till ”Revisorn”, eller att det hänt något liknande där eller där. I själva verket bygger nog handlingen på en vandrings sägen. I en amerikansk filmatisering med Danny Kaye flyttades handlingen till något som liknar Ungern (!).

Wikiwand.com

En ”revizor” är i själva verket det ryska ordet för en farlig ”inspektör”, men titeln ”Revisorn” är nu en gång för alla det inarbetade varumärket för vad poeten och förläggaren Krister Gidlund kallar ”Världens Bästa Pjäsa”.

Nikolaj Gogol gjorde succé gång på gång, så småningom med den fantastiska och oerhört roliga romanen ”Döda själar”, om en liten skojare som åker runt i Ryssland och köper upp personbevis för livegna som avlidit men räknas som levande till nästa skattskrivning. Han kan nämligen låna i bank med dessa ”döda själar” som säkerhet.

Gogol var en av dessa succéförfattare som inte får grepp om sina succéer. Han greps av något så ohyggligt som ansvars känsla och försökte gång på gång förklara vad ”Revisorn” egentligen handlade om, varvid han varje gång trasslade till det alltmer för sig. Ännu värre var det med ”Döda själar” – han försökte skriva en moraliskt förträfflig fortsättning, som därför bara här och där har något av genialiteten i första delen.

Nikolaj Gogol var aldrig gift, hade så vitt känt inga barn och frågan är om han hade något förhållande alls med en kvinna, ens med en prostituerad. Nej, det finns inga belägg för homosexualitet heller. Han påminner på många sätt om Hans Christian Andersen – betraktad som okristligt ful och svår att ha att göra med, dyrkad i livstiden för vad han skrev; och en stor resenär, vilket inte var så vanligt vid den här tiden. De två levde ungefär samtidigt, två världsberömda författare från romantikens tidsålder som med yttersta svårighet låter sig stoppas in i något litterärt fack. Båda var opraktiska människor som försökte göra karriär i det praktiska livet, Gogol som universitetslärare och H C Andersen som skådespelare, båda gjorde präktiga fiaskon. När H C Andersen kom till Köpenhamn och ville bli skådespelare trodde teaterfolket att han var vansinnig, och något liknande misstänkte nog de förbryllade studenter i Sankt Petersburg som bevisade den inkompetente historieprofessorn Gogols besynnerliga föreläsningar. Även Gogol ville i ungdomen bli skådespelare, båda hade det mest olyckliga och ofullgångna förhållande till kvinnorna och uppfattades av sin omgivning som okristligt fula och bemängda med frånstötande drag.

Båda författarna har ständigt missuppfattats av eftervärlden, där de i sina verk vandrar oberört från ytligt realistiska och verklighetsnära skildrade miljöer till de mest fantastiska och otroliga händelser, som de återger som det naturligaste i världen. H C Andersen är i dag den store författaren för barn, fast hans ”Eventyr” är minst lika mycket läsning för vuxna, med alla sina bottnar. Gogol har som sagt ständigt beskrivits som satiriker och socialt inriktad, vilket är lika sant som att säga att Jan Guillou är en idylliker. H C Andersen hade hur som helst, som den dansk han var, en betydligt trevligare tillvaro än Nikolaj Gogol.

I sin förtvivlan över svårigheterna att bli en ädel kristen världsförbättrare svalt Nikolaj Gogol sig själv till döds, under inflytande av en osympatisk prästman vid namn Matvej Konstantinovskij.

Det absolut bästa som skrivits om Gogol återfinns i en liten bok av den ryske författaren Vladimir Nabokov. Han flydde som barn (20-åring *red.anm.*) undan bolsjevikernas diktatur, blev den ryska emigrationens främste skönlitteräre författare – och på gamla dar rik tack vare skandalromanen ”Lolita”, som för övrigt är en ganska missförstådd bok den också, skriven på glimrande engelska och i själva verket kanske bara en redogörelse för en sinnesförvirrad mans fantasier. Eller?

Nabokovs bok ”Nikolaj Gogol” är inte bara det bästa som skrivits om Gogol, det är också en fantastisk bok om vad litteratur över huvud taget kan vara. Den skrevs under nittonhundrafyrtiotalet på beställning för att berätta för amerikansk universitetsungdom om Ryssland, det land som var USA:s allierade i världskriget, och förlaget och de amerikanska studenterna blev nog rätt förvånade. Den finns i pocket på svenska.

Detta är ett kapitel i Skotts bok ”Är du alldeles rysk? Smått och stort från Ryssland med närområden”, Hjalmarson & Högberg, Stockholm 2006, s. 88-91.

Två storartade vänner

Magnus Ljunggren, professor emeritus, författare

Lars Erik Blomqvist och Staffan Skott var strålande översättare. Samtidigt var de så mycket mer: de upplyste i några decennier oförtröttligt om ryskt samhällsliv och rysk kultur i böcker och artiklar, de avhemligade Ryssland. I grunden var de folkbildare med en väldig kunskapsbredd och djupgående historiska intressen. Inte att undra på att de kom så väl överens, under nära 60 års tid. Där fanns inte skymten av rivalitet, bara vänskap och ömsesidig respekt.

De båda var naturligtvis barn av Chrusjtjovs uppgörelse med Stalin, barn av tövädret. Sina ryskstudier inledde de på allvar nästan parallellt i 60-talets begynnelse, vid tiden för den befriande 22:a partikongressen, på det gamla Ryska institutet vid Drottninggatan i centrala Stockholm. Det var nog så på den tiden att den Rysslandskunnige förutsattes behärska hela repertoaren: ingenting ryskt fick vara rusisten främmande. De levde sannerligen upp till detta.

Med översättandet kom de igång vid ungefärligen samma tid, på 70-talet. Sedan rullade det på. De överförde med samma säkerhet klassiker och Sovjetförfattare. De tog till sig vitt skilda författarkynnen. I slutändan var det ändå som om de hade var sin ojämförbar favorit: i Lars Eriks fall Michail Bulgakov, i Staffans Anton Tjechov.

Vänner på Slaviska i Stockholm: från vänster Lars Kleberg, Lars Erik Blomqvist, Magnus Ljunggren. Foto: Kurt Johansson, 15 december 1983.

Lars Erik förvandlade "Mästaren och Margarita" till en svensk kultbok. Han översatte till exempel Aleksandr Radisjtjevs förödande samhällskritiska "Resa från Petersburg till Moskva", Aleksandr Pusjkins monomana fallstudier i de så kallade små tragedierna, Fjodor Sologubs infernaliskt instängda provinskildring "En liten djävul", Boris Pilnjaks berättarcollage "Det nakna året", Vasilij Grossmans politiska essä "Allt flyter" och Andrej Bitovs allusionsbygge "Pusjkins hus". Räknar man in alla poeter i hans och Hans Björkegrens förnämliga antologi "Rysk dikt" rör det sig ledigt om mer än 50 författarskap som han grep sig an.

Staffan gjorde svenska av allt från Michail Zosjtjenkos hypervassa 20-talssatirer, Kornej Tjukovskijs barnspråksteori i "Från två till dem" och Vasilij Sjuksjins landsbygdsprosa till Edvard Radzinskijs mustiga och detaljbemängda biografier över Alexander II, Nikolaj II och Rasputin. Han tolkade ständigt nya pjäser, den allra sista av en ung experimentator vid namn Ivan Vyrypajev.

De båda var arbetsmyror med exceptionell kapacitet. Jag minns hur Lars Erik 1967 satte sig till och skrev "Rysk litteratur efter Stalin" på två veckor. Kanske hade han den gången lite för bråttom. Men det var skickligt gjort. Staffan skrev ibland sina böcker för att ta reda på hur det låg till med något. Under själva arbetsperioden var han nästan onåbar för annat än det som rörde boken. Så var det exempelvis när han tog in hela judendomen, med åtskilliga ryska anknytningar, i en oavlatligt fascinerande volym.

När Lars Erik startade Rysk kulturrevy 1969 – vem var först med att nappa på detta försök till lite bredare rysk kulturinformation? Naturligtvis Staffan, i en generös artikel på Aftonbladets kultursida, där han för första gången tog steget ut ur Innerspaltens anonymitet.

Det kunde ibland anföras mot Staffan att han var aningen för personlig när han återgav replikväxlingarna hos favoriten Tjechov. Eller att han gick för långt när han tog sig för att översätta namnen i Gogols "Döda själar". Det förtar inte det starka intrycket: med både Tjechov och Gogol var han på hemmaplan. I försvenskningen av Vladimir Nabokovs underbart självsvåldiga bok om Gogol ställde han till med rena läsfesten.

Både Lars Erik och Staffan höll den akademiska forskningen lite på avstånd. Lars Erik föreläste med lysande resultat men lät karriären stanna vid en lic-avhandling. Han hade mycket väl kunnat disputerat i rysk litteratur men han ville inte. Staffan kom aldrig riktigt över att han inte hade slutfört en planerad avhandling om ryska gerundier. Men vad gjorde väl det? Han hann ju med så oerhört mycket annat. Hans lärda kåserande firade triumfer i böcker som "Tsarer och samovarar", "Lenins älskarinna" och "Är du rent rysk?"

Temperamentsmässigt var det åtskilligt som skilde de två åt. Staffan bullrig och frustande – Lars Erik mer verserad i framtoningen. Där Staffan utvecklades till en rasande antikommunist (i takt med uppenbarandet av alla bolsjevismens

brott) där var Lars Erik lugnare. Det hindrade inte att Lars Erik solidariserade sig med sin vän när denne råkade på motstånd hos en kvardröjande surdegsvänster som inte förstod värdet av hans täta rapportering i Dagens Nyheter om Sovjetunionens hela brottsregister. När Lars Olof Franzén misstänkliggjorde Viktor Kravtjenkos för sin tid ytterligt viktiga avslöjanden om realiteterna i Stalinsamhället som något som bevars ”stod på borgerlighetens hyllor”, inhöstade mothugg från Staffan och då tog sig till att beskriva sin DN-kollega som någon som levde i ”intellektuell och stilistisk vanmakt” – då ryckte Lars Erik ut till vännens försvar, med hela sin pondus och auktoritet.

Det är symptomatiskt att det sista Lars Erik lämnade ifrån sig några dagar innan han gick bort var en finstämd och välformulerad runa över Staffan. Där tryckte han på att Staffan kanske aldrig hade fått det fulla cred han förtjänade. En liten, liten smula ordade han måhända i egen sak. Han hade förvisso fått utmärkelser men: den ryska staten borde naturligtvis ha belönat de båda översättarbjässarna. De fick aldrig motta minsta erkännande från det hållet.

Tomrummet som våra två encyklopeder lämnar efter sig är enormt.

Kollegan Lars Erik Blomqvist

Lars Kleberg, professor emeritus, översättare, författare

Lars Erik lärde jag känna vid mitten av 1960-talet, då jag, tillresande från Uppsala, började besöka Nils Åke Nilssons litterära seminarier på Slaviska institutionen på Drottninggatan 95B i Stockholm. Lars Erik var lite yngre än jag, men långt före i kunskaper i ryska och om rysk litteratur. Hans licentiatavhandling om primitivismen i den ryska kulturen vid förra sekelskiftet – *Stremlenie k pervozdannosti. En tendens i rysk litteratur kring 1910* – var färdig redan år 1966. Våra vägar kom sedan att följas åt, ibland närmare, ibland på längre avstånd. Lars Eriks och Magnus Ljunggrens tidskrift *Rysk kulturrevy* (1969) blev en veritabel adventskalender för alla oss som var intresserade av rysk litteratur – varje nummer bjöd på överraskningar och nya upptäckter. Jag medverkade där med någon enstaka artikel.

När jag 1994 återvände från fyra års tjänstgöring som kulturråd vid Svenska ambassaden i Moskva och kom tillbaka till min tidigare arbetsplats, Institutionen för slaviska och baltiska språk i Stockholm, fann jag till min förvåning att allt i stort sett var sig likt. Världen hade kastats över ända, Berlinmuren fallit, de östeuropeiska staterna blivit demokratier, Sovjetunionen hade upplösts och de baltiska staterna blivit fria. Man kunde tro att detta skulle lett till en febril nyorientering av forskningen – ämneskonferenser, nya projekt, nya tjänster. Det skedde på andra ställen, men inte i Stockholm.

När jag fick höra talas om att en ny högskola skulle startas på Södertörn med särskilt inriktning på Östeuropa- och Östersjöstudier sökte jag mig dit. Jag gjorde en inventering av forskare och lärare som jag kände och som skulle kunna bidra till en ny, mångkulturell miljö med inriktning på Östeuropa och skrev ett brett upplagt förslag till en projektgrupp. Det första namnet jag kom att tänka på var Lars Erik Blomqvist. När vårt projekt på Södertörns högskola, kallat Kulturer i dialog, kunde starta flyttade han från Uppsala universitet, där han hade en något undanskymd halvtidstjänst som adjunkt vid Institutionen för öststatskunskap. Inom projektet kom Lars Erik att i samarbete med Anders Bodegård bygga upp och leda ett högre seminarium för litterär översättning. Förutom de två nämnda var de första lärarna Ulrika Wallenström och Jan Stolpe. Alla var lysande översättare och dessutom personer med pedagogiskt intresse. Lars Erik ledde med stor framgång det sedermera så berömda seminariet under nio år, men slapp uppleva dess nedläggning genom ett katastrofalt och ogenomtänkt rektorsbeslut 2012.

Innan projektet Kulturer i dialog skulle starta hösten 1997 hade vi ett minnesvärt brainstorming-möte på gården Säm i Tanums hede med Lars Erik som värd. Jag

hade redan varit där ett par gånger tidigare, bland annat i augusti 1996 med en grupp ryska poeter och översättare och Ann Jäderlund, som i Säms teaterlada gjorde ett av sina motvilliga framträdanden som uppläsare. Under tiden med projektet blev Lars Eriks översättningar, som tidigare kommit med en takt av två och ibland tre böcker per år, färre.

Efter att båda hade blivit pensionerade fick vi ett roligt tillfälle att återuppta samarbetet med den gemensamma översättningen *Brevväxling från hörn till hörn* av de två ryska författarna Vjatjeslav Ivanov och Michail Gersjenzon, den ene slavofil symbolist, den andre sekulariserad judisk kulturkritiker. Jag hade länge tänkt översätta den märkliga lilla boken, som år 1920 i Moskva hade ställt de yttersta frågorna om kulturens framtid efter krig och revolutioner. Men det hade gått trögt. Då fick jag idén att inbjuda Lars Erik att åta sig hälften av brevväxlingen, så att översättningen skulle bli fyrhändig precis som originalet. Jag föreslog att Lars Erik med sin förtrogenhet – och kanske affinitet – med den slavofila symbolistiska tematiken skulle ta hand om Ivanovs parti, medan jag åtog mig kulturpessimisten Gersjenzon. Samarbetet tog sin tid, men våra gemensamma sittningar var oerhört roliga och, åtminstone för mig, lärorika. Resultatet kom ut på förlaget Ersatz hösten 2008. Vi blev båda mycket nöjda när kritikern Fabian Kastner i *Svenska Dagbladet* 25/8 skrev att den fyrhändiga översättningen var ett snilledrag:

Så framhävs också på svenska den säregna växelsång som uppstår när Gersjenzon dundrar på om sin vantrivsel i kulturen och Ivanov prisar sanningen och ljuset i alla tonarter. Den kontrastverkan som uppnås är av ungefär samma musikaliska kvaliteter som man kan hitta i Georg Stiernhielms ”Hercules”.

Lars Erik Blomqvist spelar flöjten som kvittrar om allt som högt och yppert är, Lars Kleberg basfiolen som ’molmar i mull’. Faktum är att man läser boken lika mycket för det vackra språkets skull som för dess rika idéinnehåll, om inte mer.

När boken kommit ut inbjöd oss tidskriften *Med andra ord* att själva brevväxla om översättningens problem. Det blev ett riktigt ”översättarbattalje” i sex avsnitt, som visade att man mycket väl kan samarbeta även om man har olika åsikter om mycket.

Hösten 2017 fick jag från en grupp ryska kolleger för läsning manuskriptet till en stor volym tolkningar av Gunnar Ekelöf. Jag föreslog att man skulle ordna ett seminarium några dagar i Sverige för att ryssarna skulle kunna gå igenom texterna med några svenska litteraturvetare och ryskkunniga översättare. Sigtuna vore den naturliga mötesplatsen – där hade Ekelöf bott senare delen av sitt liv och där fanns

Stiftelsens koncentrerande, klosterlika miljö. Svenska Akademien bidrog till att det hela kunde bli av. Ständige sekreteraren Anders Olsson, säkert den främste kännaren av Ekelöfs hemlighetsfulla verk, tog emot gruppen i Stockholm men kunde inte följa med till Sigtuna; metoo-krisen hade just satt Akademien i gungning. Till mötet kom tre ryssar: Nadezjda Voinova (som redan hade publicerat en rysk version av *En Mölna-elegi*), Natalia Press (som just avslutat *Dīwāntrilogin*) och den mångkunnige poeten Aleksej Prokopjev, som hade översatt och dessutom redigerat andras bidrag till den kommande stora boken. Vi som representerade den svenska sidan var Lars Erik och jag. Han hade tackat ja till att medverka på seminariet efter att först motvilligt ha muttrat att han inte kunde något om Ekelöf och knappast något om poesi heller.

Sittande från vänster: Natalija Press, Aleksej Prokopjev och Nadezjda Voinova.
Stående: Lars Kleberg och Lars Erik Blomqvist.

Långhelgen på Sigtunastiftelsen i december 2017 blev en oförglömlig upplevelse för oss alla, där vi blev fullständigt impregnerade av Ekelöfs språk och tankevärld. Jag tänkte sedan tillbaka på händelsen som "Ekeluten". Under några

dygn gick vi i oerhörd koncentration igenom massor av text, diskuterade, vände och vred på översättningarna och på Ekelöfs egna gåtfulla formuleringar. Urvalet kondenserades, tolkningarna slipades, nya lösningar föddes i stunden. Lars Eriks enorma insikter i både det ryska och det svenska språkets olika register, hans bibelkunskap och hans förtrogenhet med svensk poetisk tradition imponerade på våra tacksamma ryska vänner. En sak fick dem särskilt att häpna. I Ekelöfs diktsamling *Om hösten* finns en diktsvit med titeln ”En ros från Allmag”. Ordet *Allmag* hade fått den ryska översättaren att undra. Hade det med *allmakt* eller rentav *den allsmäktige* att göra? ”Nej nej, förstår ni”, sa Lars Erik, ”det här är ju en dansbana på Orust, jag har själv varit där!” Alla runt bordet bugade sig inför hans till synes gränslösa bildning.

Hur Lars Erik gjorde mig till översättare

Barbara Lönnqvist, professor emerita, översättare

Under en vistelse i Ryssland 1973 hade jag hittat en annorlunda författare, Fazil Iskander. I sina berättelser skildrade han en främmande miljö – staden Suchumi vid Svarta havets kust eller en by i Abchaziens berg – men människorna som levde där kändes aldrig främmande. De levde sin sovjetiska verklighet med fötterna på jorden, de växte fram ur en månghundraårig jordmån som var starkare än den påtvingade ideologi som följt med sovjetiseringen. Då Iskander dessutom skildrade människor och miljöer med humor och värme anlades ett perspektiv på det sovjetiska samhället som skiljde sig från andra författares.

Jag tyckte att Fazil Iskander borde finnas på svenska. Jag skrev ett brev till Lars Erik Blomqvist som jag blivit bekant med på Slaviska institutionen på Stockholms universitet, då jag Luciadagen 1973 höll ett föredrag där om diktaren Chlebnikov (som Lars Erik översatt). Jag tror jag lade med några sidor som jag översatt av Iskander, ur en berättelse som hette ”Tvinarm” (*Koltjerukij*).

Nu råkade det sig så att förläggaren på AWE/Gebbers, Erland Törngren (som nyligen utgivit Lars Eriks översättning av Bulgakovs ”Mästaren och Margarita”) från USA hade fått ”The Goatibex Constellation”, en översättning av Iskanders satiriska berättelse *Sozvjozdje kozlotura*.

Min önskan att få se Iskander på svenska sammanföll således med Erlands ryska projekt (många *moderna* ryska verk utkom under hans redaktörskap). Och länken mellan Erland och mig var Lars Erik!

Senare förstod jag att detta drag – att sammanbinda människor för att åstadkomma något – var en viktig del av Lars Eriks personlighet.

Uppenbarligen hade Lars Erik rekommenderat mig för Erland för jag fick ett brev (jag bodde då i Helsingfors) där han frågade mig om jag ville ta mig an *kozlotur* (som jag redan döpt till ”getoxe”). Det ville jag och sommaren 1976 översatte jag boken som kom ut 1977 på AWE/Gebbers – *Getoxens stjärnbild*. Då hade jag under vistelse i Moskva 1974-75-76 blivit bekant med Fazil och kunde bidra med ett fotografi av författaren för utgåvan. Jag fördjupade mig också i hela hans författarskap och skrev ett utförligt Efterord (något jag sedan gjort i alla mina översättningar). Översättandet blev för mig ett forskningsarbete i språket och texten och väckte hos mig insikter i en svårbegriplig och förvånande verksamhet – hur är det möjligt att återskapa en värld och samtidigt bevara den? Vi stiger in i textens landskap, följer stigar, iakttar och beskriver allt vi ser i minsta detalj och ur denna vår vandring föds översättningen.

Nu när böckerna, de pappinbundna, håller på att konkurreras ut av ljudböckerna, finns det skäl att minnas de redaktörer som såg på bokens yttre skepnad med

estetisk blick och brydde sig om formgivningen. En sådan var Erland Törngren.¹ För mina översättningar av Fazil Iskander hade han hittat konstnären Madeleine Pyk som formgav pärmbilden till "Getoxens stjärnbild" och därtill illustrerade "Sandro från Tjegem" (1983) med roliga teckningar (även Stalin finns avbildad). Erland blev en viktig introduktör av modern rysk litteratur på svenska och uppenbarligen var det Lars Erik som stod för kunskapen om vad som fanns att tillgå.

Hans översättning av Bulgakovs "Mästaren och Margarita" (1971) röjde vägen och snart kom verk av författare som var förbjudna i Sovjetunionen, sådana som Jevgenij Zamjatin och Boris Pilnjak. Lars Eriks översättning av Pilnjaks experimentella prosa i "Det nakna året" (1975) överträffas möjligen bara av hans översättning av Bulgakovs "Det vita gardet" (1974). Den svenska publiken fick sålunda göra bekantskap med en *annan* rysk kultur än den sovjetiska officiella. Lars Erik Blomqvist blev en sann *Kulturträger*.

¹ Efter sin tid som förlagsredaktör blev Erland konstnär och målade abstrakta kompositioner som exploderade i färg. Även han gick bort denna höst, den 30 september, strax före Lars Erik.

Minnet av Staffan

Gunnar Johansson, journalist, f.d. Moskva-korrespondent

Staffan kände jag sedan jag läste ryska på slaviska institutionen vid Stockholms universitet på 60-talet.

Jag blev närmare bekant med honom när han jobbade på Aftonbladets kultursida, trots att jag som journalist på Expressen var hans konkurrent.

Han var så fantastiskt beläst och kunnig, och samtidigt en suverän berättare.

Han var ju stor och bullrig, men det var bara på ytan. Han kunde vara vass och kompromisslös, men framför allt var han rolig och underhållande.

En väldigt fin egenskap hos Staffan var att han var så generös med beröm åt andra. Själv är jag djupt tacksam för det stöd och den inspiration han gav mig genom åren. Han läste mina artiklar, diskuterade dem, kom med synpunkter och idéer.

Det var alltid spännande och intressant att träffa honom, höra honom berätta och lära av honom. Ibland satt vi hemma hos honom. Vi kunde också mötas ute till lunch, en period gärna på kinesrestauranger. Han var så fylld av fakta och historier.

Så ett dramatiskt minne från Moskva, för jämnt 30 år sedan. Det var under kupp försöket mot Michail Gorbatsjov i augusti 1991. Jag var där som korrespondent för Expressen. Och vem var det jag träffade på barriaderna utanför parlamentsbyggnaden Vita huset den första kvällen. Jo, Staffan!

Han och hans hustru Masja råkade vara på besök i Moskva de här enormt dramatiska dygnen. Det var självklart för honom att bege sig till händelsernas absoluta centrum, mitt bland kupp makarnas stridsvagnar och människorna som under Boris Jeltsins ledning försvarade Vita huset. Och där i kaoset träffade vi varandra.

Genom åren brukade vi påminna varandra om det här fantastiska mötet. Till 30-årsminnet av kupp försöket i augusti i år, alltså helt nyligen, mejlade jag Staffan om det. ”Those were the days!”, svarade han.

Staffan har berättat att de största ögonblicken i hans liv var när hans barn föddes. Men de här dagarna i Moskva 1991 kom strax efter.

Staffans hälsa var inte bra under senare tid. Ändå kom det som en chock att han gick bort. Vi saknar honom så mycket.

Jag ber att få upprepa hans ord ”Those were the days!”, och då menar jag inte bara tiden under kupp försöket, utan alla andra fina dagar med honom.

Om Staffan Skott som journalist

*Ingemar Unge, chefför Namn och nytt i Dagens Nyheter 1977-1984,
författare*

När det meddelades att Staffan dött kändes det ungefär som om någon sagt att Vesuvius har slocknat. Ingen rök mer ur den vulkanen. Ingen eld heller. Och inget buller.

Men så länge Staffan levde var det buller och bång, eld och rök, fast inte tobaksrök; jag såg honom aldrig med en cigarett.

Vid en av de många fester vi hade på Dagens Nyheter's Namn och Nytt-redaktion deltog även Hadar Hessel, ofta betecknad som den siste flanören i svensk press. Med tanke på hans höga ålder var han förmodligen även den förste.

Alltnog, Hadar satt i soffan och pratade med Staffan, och när Skott rest sig och försvunnit, sa Hadar:

- Tänk, jag avskyr berusade människor.
- Han är inte berusad, sa vi, han bara ÄR så där.

Han var högljudd, gestikulerande, föll in i ens tal och fortsatte att prata om sitt, vilket ämne samtalspartnern än försökte baxa upp på bordet. Stackars Hadar var inte van vid att få en rysk anekdot i nyllet så fort han sagt något, oavsett vad.

Till exempel:

-Storfurst Dimitrij Konstatinovitj förblev ogift, ty inte ens vid det liberala ryska hovet fick en man gifta sig med sin häst.

- Va? Nähä.....?

Som så många andra människor var Staffan full av motsägelser. Han bullrighet och tonläge och skratt dolde en ömsint och mycket generös sida. ("Den där Lagercrantz skriver ju riktigt bra, han borde anställas") och det tog ett bra tag innan jag insåg att jag hade att göra med en osedvanligt begåvad person, kanske den mest talangfulle jag träffat.

Han hade uppenbarligen förmågan att suga åt sig kunskaper och fakta som ett svart hål i rymden, men inget av detta tycktes tynga honom. Inte heller skroderade han med sina insikter, pö om pö begrep man vilka fonder av kunskap som

kom vandrande in på Namn och nytts tjänsterum iförda skägg och hängslen (han sa att det fanns inga livremmar som var långa nog).

Ibland var cykeln med. Den presenterades med utpekande av diverse finesser och sadeln beskrevs som det yppersta av sitt slag. Okunnig som jag var tog det ett tag innan jag förstod att Staffan hade skrivit alla cyklisters hemmabibel, ett standardverk som hela tiden trycktes om.

Som arbetskamrat betraktad var Staffan alltid på gott humör. Han kan ju inte ha varit det jämt, han hade sina sorger och bekymmer som alla andra. Men på redaktionen uppträdde han aldrig med huvudvärk, ilande tänder eller dysterhet, ofta brakade han in, visslande på "Rysk sjömansdans" komponerad eller åtminstone orkesterarrangerad av Glière, en låt som passade Staffan perfekt, med ständigt ökat tempo och final i fortissimo.

Foto: Lars Groth/DN/TT

Det bästa som kunde hända Staffan, brukade vi säga, vore om han skulle möta en rysk cyklande marschorkester.

När vi berömde hans kunskaper i ryska språket brukade han kontra med att säga att när det gäller översättning så är det viktigast att man är mycket bra på det språk som man översätter TILL. Och det var han ju också.

Staffan hade en förmåga att märkas. Om jag till exempel under någon tid lät Staffan skriva en artikel i veckan så dröjde det inte länge förrän någon medarbetare stack in huvudet genom dörr och sa:

- Ska den där jäveln skriva varenda dag!?!

Han irriterade en del medarbetare utan att ha bytt ett ord med dem. Varför blir man inte klok på. Antagligen förstod inte de irriterade heller.

Aldrig blev Staffan föreslagen som DN:s korrespondent i Moskva, fast hans kunskaper om ryskt vardagsliv och förmåga att blanda stort med smått och låta dem belysa varandra rimligtvis måtte ha gjort honom till en lysande korre. Han ansågs kanske oberäknelig på något vis. Ostyrig.

Nu är det i stället Anna-Lena Laurén som gör det jag tror Staffan skulle ha gjort.

Chefen Christina Jutterström frågade mig en gång varför jag så ofta lät Staffan hoppa in som redaktör på Namn och nytt under helger.

”Det är enkelt, sa jag, han anländer nämligen alltid med en kappsäck färdigskrivna artiklar, jag behöver aldrig vara rädd att han inte kan fylla de många spalterna, det blir inga problem med någonting. Jag kan göra mig oanträffbar, han fyller sidorna mig förutan.”

Staffan och jag var främst arbetskamrater och jag märker att jag egentligen inte känner honom på djupet. Som han själv skriver:

“Och ändå är det svårt att skriva om honom - man vet så mycket om honom och hans familj, och samtidigt vet man ingenting.”

Det är Staffans ord om tsar Nikolaj II, hämtade från boken “Romanovs”. Det kunde vara mina ord om Staffan.

I mitt exemplar av “Romanovs” finns en dedikation:

“Till min tålmodige chef och avhållne vän Ingemar från Staffan.”

Den jagar tårar i mina ögon när jag läser den.

Östbulletinen, nr. 4, 2021, årgång 25

ISSN 1654-8698

Utgivare:

Sällskapet för studier av Ryssland, Central- och Östeuropa samt Centralasien

Redaktör och ansvarig utgivare: Ingmar Oldberg

Biträdande redaktör: Gunnar Åselius

Östbulletinen utkommer med fyra nummer per år och kan rekvireras i utskrift från:

ingmar.oldberg@gmail.com, tel. 073-0617592.

Postadress: Krukmakargatan 46, 11726 Stockholm

Tidigare nummer, innehålls- och författarregister av

Östbulletinen finns tillgängliga på Sällskapets hemsida:

<http://www.sallskapet.org>